

УДК 007:304:655

Ірина Вовк**ПЛАСТОВА ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
В ЕМІГРАЦІЇ: США**

Віднайдено і розглянуто пластові видання, які видавалися у Сполучених Штатах Америки впродовж 1949–2013 рр. Проаналізовано їхнє змістове наповнення, тематику, а також цільове та читачьке призначення.

Ключові слова: *Пласт, пластова література, США, посібник, ювілейне видання, спогади, еміграція, Детройт, Нью-Йорк, Філадельфія, Баффало, Ньюарк, Клівленд, Чикаго.*

Найдены и рассмотрены пластовые издания, издававшиеся в США на протяжении 1949–2013 гг. Проанализировано их содержательное наполнение, тематика, а также целевое и читательское назначение.

Ключевые слова: *Пласт, пластовая литература США, пособие, юбилейное издание, воспоминания, эмиграция, Детройт, Нью-Йорк, Филаделфия, Баффало, Ньюарк, Кливленд, Чикаго.*

Plast editions, published in the USA during 1949–2013 have been discovered and examined. The content, target designation, and audience of the publications were analyzed.

Key words: *Plast, Plast literature, USA, handbook, anniversary edition, memories, emigration, Detroit, New York, Philadelphia, Buffalo, Newark, Cleveland, Chicago.*

Створюючи Пласт, його засновники поставили за мету наповнити скаутинг¹ (заснований раніше у Великобританії) українськими традиціями і романтикою Козаччини. Саме тому ця організація користувалася прихильністю з боку української громади, і молоді особливо. Однією із найважливіших ланок розвитку Пласту завжди була видавнича діяльність, яка й стала *об'єктом цього дослідження*.

¹ **Скаутинг** — міжнародний неполітичний молодіжний рух, який ставить за мету підтримку молоді в її фізичному, розумовому і духовному розвитку, таким чином, щоб вона могла відігравати важливу роль у суспільстві.

Феномен пластової літератури, як явища культурологічного, полягає у тому, що видавнича діяльність Пласту є не лише важливим фактором внутрішнього розвитку організації, але й має великий вплив на виховання і формування світогляду української молоді загалом. Пластова література, як і сама організація Пласт, окрім того, що переслідує патріотичну і виховну мету, є ще й «оригінальним синтезом філософсько-ідеологічних поглядів» і «унікальною педагогічною системою» [11, 3]. Однією із особливостей пластової літератури було прагнення організувати власне видання не тільки його центральними органами, а й окремими осередками і групами.

Розглянувши велику частину пластової літератури, у цьому матеріалі автор зосередила свою увагу на виданнях для та про пластунів, що з'явилися після Другої світової війни в еміграції, а саме — у Сполучених Штатах Америки. Така тема сьогодні *актуальна*, адже досі в Україні майже не було широкого доступу до літератури «за океаном», а в останні роки з'являються усе нові дослідження, присвячені Пласту, зокрема, видані з нагоди 100-ліття організації.

Деякі дослідники пластового руху у своїх наукових роботах брали до уваги видавничу діяльність організації, проте цієї теми торкалися тільки побіжно. Щобільше, досі не було жодного матеріалу, присвяченого пластовій видавничій діяльності саме у США. Серед дослідників, які розглядали в цілому питання пластової літератури, були, зокрема, Теодосій Сомотулка, Северин Левицький, Борис Савчук, Володимир Окаринський, Олександр Сич та інші. У своїй роботі автор більшою мірою спиралася на праці названих авторів, зокрема, Олександра Сича «Пласт — український скавтинг: нарис витоків, історії, сьогодення» (2012 р.), а також видання пластових станиць (осередків) у США, які впродовж свого існування видавали детальні хроніки своєї діяльності, у тому числі, роблячи акцент на пластовій літературі. Серед них — ювілейне видання пластового загону «Червона Калина», хроніки пластової станиці у Філадельфії і Детройті, видання «Мандрівка Пласту в ЗСА 1949–1999» та інші.

Сьогодні відомо про спроби укласти бібліографії пластових видань на різних етапах діяльності Пласту. Проте часто вони були неповними і виходили невеликими накладками: мали вигляд переліків бібліографічних описів. Серед дослідників, яким вдалося зробити низку спроб систематизувати пластову літературу, були Леонід Ба-

чинський («Пластова бібліографія: пластові видання в Карпатській Україні й Чехії 1923–1938 рр.») і Данило Козицький («Матеріали до бібліографії української пластової літератури»). У той же час, досі не існує бібліографічного опису пластових видань, які з'явилися на інших континентах (в еміграції), зокрема, у Сполучених Штатах Америки.

У цьому матеріалі за завдання поставлено здійснити спробу систематизувати видання, які з'явилися у США, й охарактеризувати їхню читацьку аудиторію, тематику та ідейні основи. Метою ж такого аналізу є формування детальної картини видавничої діяльності пластунів-емігрантів у Сполучених Штатах.

Після Другої світової війни й визвольних змагань більшість українських земель окупував СРСР, і хоч деякі території й залишилися поза його межами, вони були під владою сателітних держав. Так звана третя (політична) хвиля української еміграції складалася здебільшого з українських біженців часів Другої світової війни. Вони виїжджали з України разом з німецькими військами, що відступали під натиском Червоної армії. Частина українців була вивезена до Німеччини та Австрії на примусові роботи або була ув'язнена в концентраційних таборах. Після капітуляції Німеччини всі ці люди скупчилися у так званих «таборах Ді-Пі» (displaced persons — переміщених осіб), організованих Адміністрацією Об'єднаних Націй для допомоги і відбудови (United Nations Relief and Rehabilitation Administration — UNRRA). Цю міжнародну організацію створили 9 листопада 1943 р. у Вашингтоні (США) держави антигітлерівської коаліції. Метою її створення була допомога потерпілим під час II світової війни країнам, зокрема, біженцям і переміщеним особам [12, 148].

У цих таборах українці одразу ж запровадили власне самоврядування, заснували культурні осередки, школи, громадські товариства. Вже у 1945 р. відновлюється діяльність Союзу українських пластунів-емігрантів (у 1947 р. перейменованій на Союз українських пластунів), центром якого став Мюнхен. З того часу велось пластова таборування і розвивалася видавнича діяльність. Зокрема, у 1946 році у Мюнхені заснували українське пластова видавництво «Молоде життя», яке друкувало здебільшого видання про Пласт, зокрема, періодичні видання (журнали «Молоде життя», «Новак»), пластові педагогічні посібники, брошури, листівки тощо. Його керівником був Атанас Фі-

голь — пластун (куринь¹ «Лісові Чорти») і український громадський діяч, який у 1945 році емігрував до Мюнхена [12, 149].

Невдовзі деякі європейські та заокеанські країни заявили, що готові прийняти у себе «переміщених осіб», зокрема, українців. Відтак, почався масовий виїзд із повоєнної Німеччини. Отож, невдовзі Пласт з'являється у США, Канаді, Бразилії, Аргентині, Австралії, Англії, Бельгії, Тунісі та Шри-Ланці. Процес переселення тривав до 1952 р. Такий розвиток подій ще більше посприяв пластовій видавничій справі, передовсім це стосується видання періодики (спеціальний журнал «Вогонь Орлиної ради», «В дорогу із юнацтвом», «Готуйсь», «Юнак», «Пластовий шлях») [12, 151–153]. Причина цього — потреби пластунів, тепер розсіяних по цілому світі, у комунікації. На той час ідеальним вирішенням цього питання були саме періодичні видання. Видається й пластова науково-популярна, навчальна і художня література. На місцях нових поселень також проводяться пластові заняття, вишколи, мандрівки і табори. А 1954 р. став датою створення Конференції Українських Пластових Організацій (КУПО), метою якої було обрання єдиного проводу та координування діяльності світового Пласту.

Велика кількість українських мігрантів оселилася у США. Загалом, під час третьої хвилі еміграції (1947–1952 рр.) до США приїхало близько 100 тисяч українців, і майже одразу тут розпочалася пластова діяльність. Із 1949 р. Пласт більшою чи меншою мірою розвивався по всій території США: існували станиці у Нью-Йорку (мала «сателітні» осередки в Джерсі Сіті, Ньюарку і Пассейку), Філадельфії, Чикаго, Детройті, Клівленді, а також Балтиморі, Баффало, Гартфорді, Нью-Гейвені, Міннеаполісі, Елізабеті, Рочестері, Ютиці, Трентоні, Бостоні, Денвері, Лорейні, Лос-Анджелесі, Сиракюзі та інших місцях поселення українських емігрантів [9].

Одним із найгрунтовніших видань, яке найповніше висвітлює історію діяльності Пласту в еміграції у США, є хроніка «Мандрівка Пласту в ЗСА²» (2001 р.), яка охоплює період від 1949 р. до 1999 р. і видана з нагоди 50-ліття Пласту у Сполучених Штатах. «Ця книга зготовлена групою пластунів, що пережили також дещо із описаних

¹ **Пластовий куринь** — організаційна і структурна одиниця Пласту. Члени організації гуртуються в куренях, які, своєю чергою, об'єднуються в Улади за віком.

² **ЗСА** — Злучені Стейти (т) Америки (тобто, США)

тут та зареєстрованих подій останнього п'ятдесятиріччя. Тому ця книга — це не тільки історія, а справжнє пластове життя, зібране у факти, числа і списки впродовж довгого проміжку п'ятдесяти років», — пише у слові до читачів пластунка сеньйорка Ольга Кузьмович [8, 7].

За структурою видання нагадує енциклопедію, адже у цій книжці короткими довідками (з доповненням у вигляді фотографій) описано діяльність пластової організації у 33 станицях США, коротко представлено історію та спеціалізацію 26 куренів. Окрім того, інформативно аналізується ряд проведених у США пластових таборів (пластові табори і спеціалізовані табори ЗСА), вишкочів та зустрічей (ЮМПЗ 1962 р., 1972 р., 1982 р. та 1992 р.). Також видання вміщує низку статей про розвиток Пласту в США, часто у вигляді історичних нарисів.

Цілісній хроніці Пласту в Америці передувала поява хронік окремих станиць. Такі видання були ювілейними, що було одним із способів відзначити річниці діяльності. Таким чином, завдяки ґрунтовним описам, одне видання змальовувало повну картину пластової діяльності того чи іншого осередку в еміграції.

Окрім того, у 1964 р. у Нью-Йорку світ побачив ювілейний фотоальбом (видання енциклопедичного формату) «Альбом 50-ліття Пласту». Його упорядкували Тимотей (Тиміш) Білостоцький та Михайло Пежанський. Це видання містить збірку фотознімків, які відтворюють розвиток Пласту на українських землях упродовж 50 років (від початків, у період двох світових воєн й до 60-х років минулого століття). Водночас, упорядники Михайло Пежанський і Тиміш Білостоцький наголошують, що це видання не претендує на те, аби вважатися повноцінною історією Пласту, яка потребує ґрунтовнішого опрацювання. «Це перше видання альбому не може бути вільним від помилок та інших недоліків. Постепенний наплив матеріалів, незадовільна поміч, обмежені матеріальні та технічні засоби та організаційні труднощі не сприяли праці над альбомом», — йдеться у «кінцевому слові» упорядників [1, 269].

Одним із найбільших осередків пластунів став Детройт у США. У виданні до 50-ліття станиці¹ «Історія пластової станиці Детройт» йдеться про пластуна сеньйора Евгена Кульчицького-Гута,

¹ **Пластова станиця** — осередок Пласту в певному населеному пункті.

який, переїхавши у 1949 р. до США, став організатором пластової групи в Детройті (Головна Пластова Булава (ГПБ)¹ уповноважила його організувати тут Пласт), яка згодом стала станицею [6].

Кульчицький-Гут майже повністю присвятив себе видавничій справі, зокрема, пластовій літературі та журналістиці. Свого часу у Празі (1934–1935 рр.) був редактором і видавцем «Пластових Вістей» і дописував до інших пластових журналів, а в Німеччині (Мюнхен) переклав українською «Скаутинг для хлопців» Бейден-Поуела (видання з'явилося у видавництві «Молоде життя» у 1950 р.). Окрім того, він був членом редакційної колегії перевидання посібника Олександра Тисовського «Життя в Пласті» й редактором, а потім співробітником «Молодого життя» і «Сеніорської ватри». Кульчицький-Гут — співавтор «Посібника зв'язкового»² (для виховної праці в Уладі Пластунів Юнаків), який з'явився у 1970 р. за допомогою Пластового вишкільного Фонду ім. Дрота (Торонто–Нью-Йорк). Видання складається із трьох розділів, які символізують завдання зв'язкового: «перше — допомагати гуртковим вести курінь гуртковою системою», «друге — допомагати кожному юнакові рости» і «напрямні засоби для виконання завдань зв'язкового». На початку видання описано мету Пласту і пояснено, ким є юнак та виховник, наприкінці посібника додано великий предметний покажчик.

Впродовж 1950–1970 років Кульчицький-Гут був дописувачем практично до всіх пластових видань і в Детройті започаткував видання органу зв'язку між Крайовим пластовим проводом і пластунами — «Пластовий листок». Однією із найбільших його пластових праць став збірник «10 років пластової станиці в детройті». В архіві видавець залишив численні рукописи на виховні, політичні та соціологічні теми [6, 67–68].

Згодом до Детройту із Мюнхена переселяється пластова видавництво «Молоде життя», яке тут видало два видання головної книги пластунів «Життя в Пласті» Олександра Тисовського³ (2-ге і 3-тє ви-

¹ При КУПО вже від 1954 р. існувала референтура видань — спочатку як частина виховних референтур, від 1976 р. — як самостійний видавничий орган. Із 1976 р. Е. Кульчицький-Гут був членом ГПБ, до цього — членом булави (референтура виховної дії).

² **Зв'язковий** — координатор роботи виховників у юнацькому пластовому курені.

³ **Олександр Тисовський** (псевдо Дрот) (9 серпня 1886 р., Львів — 29 березня 1968 р., Відень) — педагог, засновник і організатор Пласту, доктор біологічних наук,

дання) та 2-ге видання книжки Юрія Старосольського¹ «Велика гра» (Вашингтон; Філадельфія; Детройт).

Перше видання підручника «Життя в Пласті» з'явилося ще у 1921 р. у Львові, відтак, за 40 років існування Пласту (легального і підпільного) з'явилася потреба перевидати цю книжку. Друге, доповнене видання вийшло друком у 1961 р. у Детройті (США) і Торонто (Канада). Це видання поширилося на усю українську пластову діаспору, його читали пластуни на трьох континентах, де на той час існували пластові організації і розвивався Пласт.

У «Слові до третього видання» (1969 р., Торонто, Канада) «Життя в Пласті» (написане тодішнім головним референтом видань — пластуном сеньйором Осипом Єрмилом Бойчуком) йдеться про те, що цей посібник користувався великою популярністю, тож друге видання 1961 р., на яке пластуни чекали стільки часу, дуже швидко розійшлося, відтак вже у 1969 році, через рік після смерті його автора — Олександра Тисовського, — вийшло й третє видання [14, 538].

На друге видання «Великої гри» Юрія Старосольського, як і на «Життя в Пласті», очікували дуже довго — три десятиліття — від 1948 р. до 1979 р. Воно вийшло друком за сприяння і кошти пластових куренів «Перші Стежі» та «Лісові Чорти». У виданні описується ідея і метода Пласту, пластовий стиль життя і риси членів організації. Автор називає пластування Великою грою, про яку говорив ще засновник скаутингу Роберт Бейден-Пауел. «Немає кращого загального окреслення скавтингу — нашого Пласту — як те, що йому дав ще його основник Роберт Бейден-Пауел, що це Велика Гра. Як у кожній грі — у ній і ціль — в ідеї, і правила гри — в законі, і людина, що грає, і методи «тренінгу» грання, і — в кінці — стиль гри. І я уложив цю гутірку за цими елементами гри», — пише Старосольський [13, 8].

дійсний член НТШ (з 1927 р.), учитель природознавства Академічної гімназії (1911–1939 рр.), професор Українського Таємного Університету (1920–1924 рр.), Українського Державного Університету ім. І. Франка (1939–1941 рр.) та вищих агрономічних курсів (1941–1943 рр.) у Львові.

¹ **Юрій Старосольський** (28 лютого 1907 р., Львів — 21 жовтня 1991 р., Сільвер Спрінг, США) — громадський і пластовий діяч, мандрівник, правник у США і член УВО (Українська військова організація), дійсний член НТШ та УВАН (Українська вільна академія наук). У 1972 р. стає Начальним Пластуном усіх пластунів світу. 1977 р. отримує Орден Вічного Вогню в золоті за довголітню громадську і, зокрема, наукову діяльність.

У передмові до другого видання йдеться про те, що перша книга «Великої гри» здобула таку велику прихильність серед читачів, що навіть автор видання не сподівався на таку зацікавленість. Дуже позитивним був відгук виховників, які скористалися порадами і рекомендаціями, викладеними у «Великій грі». Відтак, перевидання планувалося давно. Воно, як і попереднє видання «не мало на меті бути книгою знання практичного пластування і виховної роботи». Автор гадає, що книжка повинна «дати загальний погляд на пластову ідею і методу, бути інспірацією для поглиблення їх розуміння, для відчуження пластової “філософії життя” і місця пластування в особистому житті пластуна і в його громадській функції». Друге видання зазнало значних змін (вилучені застарілі дані та додані оновлені), про що також пише автор: «за останні десятиріччя наша українська батьківщина пережила і досі переживає — великий патріотичний підйом, який для нас — в розсіянні по світі, а особливо для нас, пластунів, — став джерелом нового натхнення, інспірації та науки» [13, 9].

У Детройті також побачило світ ілюстроване видання 1957 р. «На байдаках: Виправа III куреня «Лісові Чорти» на Поліссі в 1930-му році» (видавництво «Український Прометей»): пластуни III куреня УСП–УПС «Лісові Чорти» вирішили видати окремою книжечкою опис «першої пластової виправи» (мандрівки) на Полісся у 1930 році. Видання містить 5 розділів-спогадів, підкріплених фотографіями наприкінці видання. На правах рукопису у 1972 році тут з'явилася внутрішньокурінна книжечка «Чорти на сповіді, або Звіти достойників великого племені “Лісові Чорти” на ювілейну велику племінну Раду 1972».

Також тут у 1972 р. побачило світ невелике видання 1972 р. авторства Михайла Горбового (засновника і зв'язкового Пласту в Косові, що загинув від рук більшовиків, очевидно, в перші дні радянсько-німецької війни) «Пласт у Косові на Гуцульщині: Хроніка діяльності 25 і 26 куренів 1922–1926 рр.» (Торонто; Дітройт; Клівленд: Видання Головної Пластової Булави) із фотоілюстраціями. Видання з'явилося третім випуском серії «Матеріяли до історії Пласту» (першим була книжка проф. Северина Левицького «Український Пластовий Улад 1922–1945 у спогадах автора» (Мюнхен, 1967), а другим — праця проф. Осипа Левицького «Пласт у Станиславові» (так і не з'явилася із технічних причин).

«Оця хроніка, писана “на гарячо”, у самому розгарі пластової діяльності в Косові, є чимось значно більшим від вірного і правдивого опису тієї діяльності. Вона ілюструє теж обставини, серед яких Пластові доводилося пробивати собі шлях проти початкової байдужості до нього власної Громади і проти впертих і послідовних переслідувань польської окупаційної адміністрації. А що ще важливіше — ця хроніка — не простий список подій із діяльності початково двох (потім долучених в одну) пластових частин у малому галицькому містечку. Вона є докладним описанням самотності у нас (і напевно не тільки у нас) спроби правдивого Життя в Пласті», — пише у слові від головного реферату видань пластун сеньйор Осип Єрмил Бойчук [4, 6].

Продовжуючи аналізувати видання станиці Детройт, варто повернутися до монументальної книжки української пластової діаспори — уже згаданого ювілейного видання, присвяченого 50-літтю Пласту в Детройті — «Історія пластової станиці Детройт 1949–1999». У слові до читачів наголошують, що окрім того, що книгу видають з нагоди «Золотого Ювілею» станиці, усе ж головною причиною стала потреба створення і видання літопису подій і діяльності українських пластунів у США, а також вшанування пластунів, які доклали неабияких зусиль, аби Пласт продовжив свою діяльність за океаном [6, 3–4].

Видання організоване не за принципом «сухої» хронології і фактів, як цього можна було б очікувати; упорядники вирішили підійти до звітування за 50 років іншим чином: перевагу вони віддали розповідям і спогадам самих пластунів, які засновували і розвивали станицю Детройт, які були свідками того, як Пласт відновлювався після його заборони на рідних теренах.

«Вони є авторами більшості статей в цій книзі, бо ж вони краще, ніж хто інший, можуть передати читачеві не лишень факти, а й “дух часу” і почування, які в той час проникали душі творців тієї історії. Тому в книзі включено деякі спомини, вірші пера пластунів і творчість з пластового гумору», — зазначають упорядники видання [6, 3–4].

Окрім того, видання містить доволі багато ілюстративного матеріалу. Розділи «Хроніка» і «Статистичні дані» побудовані на матеріалах і документах із Станичного архіву (ним багато років опікувався пластун сеньйор Ігор Король). Згадані й ювілейні альманахи, які видавала свого часу станиця з нагоди 10-ліття (редактор пластун сеньйор Е. Куль-

чицький) та 40-ліття (редактор пластун сеньйор Е. Гевко). Видаючи книгу, вони послуговувалися й матеріалами журналу «Вісті із станиці» та пластового відділу Українського архіву і бібліотеки [6, 3–4].

«Незвичайно помічним був приватний архів пластової родини Стефи та Ігоря Королів, звідки позичено багато знімок, поміщених в “Історію пластової станиці Дітройт 1949–1999”, — йдеться у слові до читача [6, 3–4].

Видання розбите на кілька розділів: історична частина (історія Пласту, Пластовий закон, гімн, пісні, молитва), 5 декад пластової праці у станиці Детройт, які описують пластуни сеньйори (1950–1959, 1960–1969, 1970–1979, 1980–1989, 1990–1999), таборове життя, пластова станиця і суспільство, спогади, погляд у майбутнє, хроніка станиці й інші.

На окрему увагу заслуговують ювілейні видання, які з’явилися в одній із найактивніших й найчисельніших станиць в США — Філадельфії: до 30-ліття (1982 р.) і 50-ліття (1999 р.) Пласту в цьому місті.

Матеріали для видання до 30-ї річниці станиці взяті зі звітів, хронік та опублікованих статей: «Пропамятні книги, принагідні видання та спомини дають нам уявлення про те, що було. Це ж і є ціль цієї книжки — з’ясувати жмут живого життя, передати його історії, сказати будучим поколінням, як було у нас» [2, 13].

Видання до 50-ліття укладене за хронологією діяльності станиці: великий акцент у книзі зроблено на діяльність куренів, процес таборування описаний мало не до найменших деталей, доволі багатий ілюстративний матеріал. Згадується і про видавничу діяльність станиці, зокрема, наголошується на виданні у Філадельфії у 1987–1988 роках 4 чисел станичного інформатора «Листок зв’язку». Також зазначено, що членкині куреня «Княгині» у Філадельфії, окрім того, що активно проводили виховну працю, займалися й виготовленням допоміжних матеріалів. Зокрема, Катря Богачевська-Гарасевич виготовила допоміжні виховні матеріали для новацтва «Новацьке майстрування», Віра Шембель підготувала вмілість¹ «Ластівки», було створено «Новацький закон практично» і «Матеріали для пташок при Пласті» [3, 12].

У Філадельфії в 1960 році з’явилося друком видання «Юнацтво в обороні рідної землі» (спогади про участь української молоді у визвольних змаганнях 1918–1920 років). Упорядкував матеріали книж-

¹ **Пластові вмілості** — вимоги до знань і вмінь пластунів у різних ділянках життя.

ки Володимир Татомир¹ (видання «Молода Просвіта ім. Митрополита А. Шептицького»). Як відомо, українські пластуни, як і члени багатьох скаутських організацій світу, ставали у лави воюючих армій. Дослідник Борис Савчук пише, що вихованці Пласту разом із членами молодіжних товариств «Сокіл» та «Січ» відіграли велику роль у створенні української мілітарної сили під час національно-визвольних змагань [11, 76]. Видання «Юнацтво в обороні рідної землі» побудоване на основі спогадів наймолодших учасників визвольних змагань (упорядковані за хронологією), які доповнюються фотографіями. На початку видання також наголошують, що книжка не зупиняється на жодних політичних відносинах тих часів [15, 5].

До видавничої діяльності у цій станиці долучалися й інші курені, приміром, члени УСП–УПС «Перші Стежі» допомогли підготувати матеріали для ювілейної книги з нагоди 30-ліття станиці й фінансово посприяли виходу книжки у світ [3, 183–184, 189].

Ще одне ювілейне, хоч і невелике (52 сторінки), видання — до 30-ліття станиці Чикаго, яке видрукували у 500 примірниках. Книжка вміщувала історію Пласту (найважливіші дати) та історію організації у Чикаго: діяльність станиці (зокрема, опис і фото таборів), кілька пісень та свята, важливі для кожного пластуна.

Також у Нью-Йорку виходили ювілейні курінні видання. Зокрема, варто згадати про ювілейне видання куреня «Загін Червона Калина», що з'явилося у 2000 р. (Стрий–Нью-Йорк) до 75-ліття куреня. Окрім історичних відомостей книга містить переважно спогади «тих членів Загону, які у своїй юності мандрували рідними пляями». Історію загону поділено на 4 етапи: «Рідними Пляями» (історія стрийської пластової станиці і самого Загону до 1932 р.), «Під чужим небом» (1945–1949 рр., коли члени «Червоної Калини» в еміграції відновили діяльність Загону; Австрія, Німеччина), «Заокеанський» (1950 р. і досі, діяльність на американському континенті) і «Поворот на рідні землі» (Загін був одним із перших куренів, які повернулися в Україну). Про це пише Володимир Воловодюк у передмові до видання [5, 9–10].

¹ **Володимир Татомир** (1902 р., Лужок Долішній, тепер Дрогобицький р-н на Львівщині — 1962 р., Філадельфія, США) — інженер. Інспектор товариства «Просвіти» у Львові, також організатор «Молодих Просвіт». Впродовж 1941–1943 рр. був керівником відділу молоді Українського центрального комітету. Згодом емігрував до Німеччини, а потім до США.

У видавничій діяльності курінь найпродуктивнішим був наприкінці 40-х та на початку 50-х років минулого століття (1948–1953). Саме тоді, як наголошується у виданні, майже регулярно виходили періодичні видання («Дружнє послання», «Косар», «Калинові ягідки», «Вісті Генеральної Канцелярії»), а окремою книжкою були надруковані пластові оповідання гумористичного характеру авторства Богдана Чехута—«Марка» під назвою «Рідними Плаями» (1957 р., Нью-Йорк, видана заходами пластового видавничого фонду імені Богдана Чехута, заснованого «Загоном Червона Калина»). Цей збірник оповідань з'явився через рік після смерті його автора. Шістнадцять розповідей, уміщених до видання, базуються на «пережиттях українських пластунів на західних землях України у 20-х роках ХХ століття» [5, 9–10].

Ще один приклад — курінне ювілейне видання «Лісових Чортів» — «Лісові Чорти: їх життя і буття 1922–1945», видане з нагоди 60-ліття куреня накладом Великого Племена Лісових Чортів (3-й курінь УПС і 3-й курінь УСП) у США (Вашингтон, 1983 р.). Книжка є хронологічним збірником, який описує діяльність куреня за 60 років і складається з двох частин — історичної та мемуарної. Видання, як багато ювілейних пластових книжок, базується не тільки на сухих фактах, а включає спомини, нариси, документи. Окрім того, книга містить багато аналітичних статей, чого немає у багатьох звичайних ювілейних виданнях

Станція Ньюарк також до свого 25-ліття видала ювілейне видання. Його особливістю є те, що книжка побудована на спогадах пластунів сеньйорів про Пласт в еміграції та пластову станицю Ньюарк. Доповнює видання фотоальбом.

У 2002 році, до 90-ї річниці Пласту, курінь УСП «Верховинки» зібрав дані і видав книгу «Пластуни у визвольних змаганнях». Готуючи це видання, пластуни послуговувалися інформацією з брошури «Пластовий Курінь Залізного Хреста — 1911–1956» (виданої Головною Пластовою Булавою) та «Об'яви Головної Пластової Булави з 1 січня 1990 р. про Пластовий Курінь Залізного Хреста». Частина цього видання побудована у формі мартиролога: в алфавітному порядку подаються короткі довідки про пластунів. Інша частина — витяги із видань, у яких згадано про участь пластунів у визвольних змаганнях.

«У своєму виданні ми зібрали інформації про членів Пласту, які загинули від руки ворога під час визвольних змагань, незалежно від

того, чи вони служили в українському війську, чи набирали військового досвіду в чужому, сподіваючись в належний час використати цей досвід для України. Згадуємо й тих, які виховалися у Пласті, брали участь у визвольних змаганнях, але не загинули на полі бою чи в ув'язненні, а пізніше в різних інших обставинах; зокрема, тих, що виїхали в еміграцію, були активні в українському громадському житті і там померли. Всі вони доклали свої цеглини до відбудови української держави», — пояснюють членкині куреня на початку видання (головний редактор — Оксана Кузишин) [10, 2].

Пластова оселя «Вовча тропа» (поблизу Нью-Йорка) була чи не найбільшою й найпопулярнішою на усій території США. Відтак, пишачись нею, пластуни присвячували їй багато уваги й у друкованому слові. Зокрема, з'являється книжка «25 слідів: збірник з нагоди 25-ліття пластової оселі Вовча тропа 1953–1978», видана у 1978 році у Нью-Йорку за редакцією подружньої пари — Філька (Теофіла) та Аруні Старух. Видання побудоване за хронологічним принципом: факти, спогади, жарти і фотоматеріали складають описи кожного року із чверть століття.

У станиці Баффало, що у штаті Нью-Йорк, до 20-ліття (1950–1970 рр.), 25-ліття (1950–1975 рр.) і 40-ліття (1975–1990 рр.) з'явилися три збірки-односторінки, які стали єдиними на той час виданнями, що практично повністю висвітлювати діяльність станиці Баффало (у 1949 р. у цьому місті після приїзду «нової еміграції» спершу створили пластову групу, а згодом, 7 жовтня 1950 р., група трансформувалася у станицю) й оселю «Новий Сокіл». Видання були доповнені фотоматеріалами.

Редактор і автор збірника-односторінки до 25-річного ювілею станиці Баффало пластун сеньйор Олександр Бережницький каже, що це видання «подає перегляд праці пластової станиці у всіх її ділянках, аби в цей спосіб записати її 25-річчя невсипущої праці».

«Залучені таблиці і списки виховників дають перегляд і згадку про тих всіх, які трудилися у минулому або провадять працю станиці і частини сьогодні», — пише автор наприкінці книги [16, 49].

У 2000 р. з'явилося видання до 50-ліття станиці Баффало, яке упорядкував тодішній станичний, пластун сеньйор Ярослав Пришляк. Видання вміщувало усі три збірники-односторінки про історію станиці, які доповнено новими даними.

Окрім цих видань, варто згадати й про ювілейну книгу з нагоди 70-ліття Дрота (Олександра Тисовського), яка вийшла також у Баффало (у 1956 р.) — «70-ліття Дрота — основника Українського Пласту». Видання містить звернення до Дрота з нагоди ювілею і фотоальбом, проте акцент робиться усе ж на програмі святкування, згадках у пресі тощо.

Невелике видання, яке з'явилося у Нью-Джерсі у 1999 р. — «Ювілейна ватра. 50-річчя пласту в ЗСА 1949–1999» вирізнялося тим, що повністю складалося із вітань від куренів, вітання від організацій, спілок, союзів — так звана «книга привітів».

До речі, чи не найбільший архів пластової літератури у США міститься у пластовому музеї, який 28 лютого 1952 р. у Клівленді створив один із засновників Пласту на Закарпатті Леонід Бачинський. Тут зберігаються особисті речі професора Леоніда Бачинського — відзначення, відзнаки, книги, листування, та Начального Пластуна Северина Левицького, а також прапори, відзнаки куренів, пластові відзначки, зразки скаутських гербів різних країн, кубки, вимпели, прапорці, марки пластової пошти. Серед видань тут знаходиться книга проф. Остапа Вахнянина «Пластовим шляхом за красою життя» [7].

У пластовій станиці Клівленд також надруковано кілька видань, зокрема, дві книжки Леоніда Бачинського¹ — «Пригоди з ведмедиком» (Клівленд—Огайо, 1956) і «Бібліографія друкованих праць проф. доктора Олександра Тисовського-Дрота» (на правах рукопису, 1 курінь УПС ім. Степана Тисовського, 1967 р.). У 1971 р. (також на правах рукопису) з'явився бюлетень 7-го куреня УПС імені Андрія Войнаровського «Шляхом обнови. Вузли дружби», присвячений справам Українського Пластового Сеньйорату напередодні Сьомої Великої Ради УПС. Редагував видання пластун сеньйор Микола Грушкевич. Ця книжечка базувалася на доповідях (статтях) із курінного семінару (вересень 1968 р.).

Безперечно, існувало й дуже багато самвидаву, який сьогодні важко прослідкувати й описати повною мірою. Здебільшого це — табо-

¹ **Бачинський Леонід** (28 лютого 1896 р., Катеринослав — 25 червня 1989 р., Денвер, США) — український письменник, журналіст, педагог і громадський діяч. Діяч УНР. У 1924 р. заснував пластове видавництво «Ватра» (Ужгород). Згодом емігрував до США, де (у Клівленді) заснував перший пластовий музей, започаткував серію пластових видань. Видання: «Перші кроки» (1949), «Українська преса в Клівленді» (1957) й інші.

рові книжечки (часто — співаники й фотоальбоми). Прикладом цього є фотоальбом табору юнаків «Месники за кров», який відбувся у 1989 р. Альбом роком пізніше видали у Нью Джерсі накладом у 100 примірників. Книжечка «Пластова молитва і пісні для молоді», яка з'явилася у Чикаго як проект пластунки-юначки, включала 25 пластових, патріотичних, козацьких і народних пісень; стосовно цього видання не збереглося жодних відомостей про видавничий орган і рік видання; згідно зі свідченнями представників станиці, це була самвидавня брошура для внутрішнього користування.

Описати увесь видавничий доробок пластових станиць США дуже важко, адже часто вони так і залишалися «за океаном», і в Україні до них не було доступу. Це передовсім стосується видань із невеликим накладом (100–200 примірників), а також самвидаву чи внутрішньо-курінних книжок, які можна віднайти лише у приватних бібліотеках пластунів. Проте усе ж багато видань дійшло до нашого континенту й до наших часів, тому великою мірою вдалося встановити загальну картину видавничої діяльності пластунів США, що є однією із ланок пластової літератури загалом.

Беручи до уваги те, що діяльність Пласту в США не припиняється, існують перспективи подальшого дослідження цієї теми для здійснення порівняльного аналізу у видавничій сфері минулого століття і XXI-го: приміром еволюції художньо-технічного оформлення книжок. Окрім того, існує можливість продовження дослідження пластової літератури у діаспорі у контексті огляду й аналізу інших країн, де існує Пласт. Мова йде, зокрема, про літературну спадщину пластунів-емігрантів «за океаном» — у Канаді, Аргентині, Бразилії, Австралії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альбом 50-ліття Пласту / упор. М. Пежанський, Т. Білостоцький. — Нью-Йорк, 1964. — 249 с.
2. В країні зірок: у 30-ті роковини заснування Пластової Станиці, 1949–1979 «Пласт», Організація Української Молоді. Станиця у Філадельфії. — Філадельфія : Вид. заходами Пластової Станиці, 1982. — 239 с.
3. В країні зірок: хроніка Пластової Станиці у Філадельфії : у 50-ті роковини заснування Пластової Станиці, 1949–1999. — 2-ге вид., доп. — Філадельфія ; Л. : Пласт ; Українські технології, 1999. — 374 с.

4. *Горбовий М.* Пласт у Косові на Гуцульщині : Хроніка діяльності 25 і 26 Куренів 1922–1926 рр. / Горбовий Михайло. — Торонто ; Детройт ; Клівленд : Видання Головної Пластової Булави, 1972. — 58 с.
5. Загін «Червона Калина» : ювілейне видання пластового загону «Червона Калина», 1925–2000 (75-та річниця заснування). — Стрий ; Нью-Йорк, 2000. — 299 с.
6. Історія пластової станиці Дітройт 1949–1999. — Детройт : Видання Станиці Дітройт Орг-ї Укр. Молоді «Пласт», 1999. — 345 с.
7. Коротка екскурсія Пластовим музеєм в Клівленді [Електронний ресурс] // «100 кроків» : історичний блог. — Режим доступу : <http://100krokiv.info/2013/06/korotka-ekskursiya-plastovym-muzejem-v-klivlendi/>
8. Мандрівка Пласту в ЗСА 1949–1999 : хроніка організації української молоді Пласт. — Нью-Йорк, 2001. — 528 с.
9. Пласт в Діаспорі [Електронний ресурс] // Пластова мережа. — Режим доступу : <http://upyu.plastscouting.org/vmilosti/100/diaspora.pdf>
10. Пластуни у визвольних змаганнях : дані зібрав 28-й Курінь УПС-ок «Верховинки». — Нью-Йорк : [б.в.], 2002. — 71 с.
11. *Савчук Б.* Український Пласт 1911–1939 / Борис Савчук. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1996. — 264 с.
12. *Сич О.* Пласт — український скавтинг: нарис витоків, історії, сьогодення / О. Сич. — 2-ге вид., змінене, доповнене. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. — 288 с.
13. *Старосольський Ю.* Велика гра : гутірка про ідею й методу пластування / Ю. Старосольський ; відп. за вип. В. Стебницький. — 4-те вид. — Л. : Вогні, 2005. — 56 с.
14. *Тисовський О.* Життя в Пласті : посібник для українського пластового юнацтва / Олександр Тисовський. — Вид. V. — Л. : Вогні, 2006. — 551 с.
15. Юнацтво в обороні рідної землі : Спогади про участь української молоді у визвольних змаганнях 1918–1920 років / збір. матер. та впорядк. В. Таतोмир. — Філадельфія : «Молода Просвіта» Митр. А. Шепт, 1960. — 164 с.
16. 25-ліття станиці Баффало, 1950–1975. — Маріленд, 1975. — 48 с.

Одержана 14.10.2013